

MONOGRAFIES I RECERQUES

Vicent Boix i la negociació de l'espai cultural a València durant la dècada de 1840*

Josep-Ramon Segarra Estarrelles

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

La figura de l'home de lletres com el tipus de sacerdot secular guardià de la vida espiritual de la societat és característica de la cultura vuitcentista. L'home de lletres de mitjan segle XIX, però, era l'hereu de dos tipus distints de literat que estaven saturats de connotacions polítiques: el savi il·lustrat portaveu de la raó i el poeta patriota.¹ La figura divuitena del filòsof havia quedat assimilada a la destrucció del vell ordre absolutista. Per la seua banda, el «poeta milicià» que apel·lava a l'entusiasme popular i a la imitació dels herois fou una figura corrent en els anys de les lluites revolucionàries. En la societat liberal postrevolucionària, però, de l'home de lletres s'esperava una actitud del tot diferent. Per a l'elit liberal vuitcentista el que hi havia pendent era una tasca pedagògica d'elevació moral del poble que allunyés el fantasma de la política tumultuària. Com ja va indicar Raymond Williams, la figura del poeta, de l'artista com a naturalment indiferent i, fins i tot, contrari a la

* Aquest treball s'emmarca en el projecte d'investigació BHA2002-010473. Així mateix, s'ha realitzat mentre l'autor gaudeix d'una beca doctoral de la Fundació Caja de Madrid.

¹ P. BENICHO, *La coronación del escritor, 1750-1830*, Mèxic, FCE, 1981.

mundanitat i al materialisme respon a l'ansia per aïllar una esfera cultural de les sòrdides disputes polítiques, un àmbit elevat aliè al vessant conflictiu de la història.²

L'obra del literat i historiador valencià Vicent Boix forma part d'eixa complexa i conflictiva fundació de la cultura elitista i filantròpica a la València del vuit-cents. En un altre lloc ja m'he ocupat del sorgiment del discurs de Boix i de la seua importància per a l'imaginari regional valencià elaborat pels poetes i historiadors de la Renaixença local durant el darrer terç del segle XIX. En concret, em refereixo a l'elaboració durant les dècades centrals de la centúria d'un relat històric sobre la decadència del poble valencià en el qual el passat foral era concebut com l'etapa de plenitud perduda, un relat a partir del qual podia ser imaginat un projecte d'identitat valenciana en termes de «renaixement» cultural. En aquest sentit, les propostes culturals de Vicent Boix es van elaborar en paral·lel a les d'altres intel·lectuals catalans del període, assenyaladament Víctor Balaguer, amb qui a partir dels anys cinquanta del segle XIX va mantenir una continuada sintonia cultural i política.³

El que ens interessa ací, però, és analitzar com Vicent Boix va aconseguir fer-se un lloc entre l'elit cultural valenciana durant la dècada decisiva de 1840 i, en especial, quin paper va tenir en eixe procés la seua obra més important, la *Historia de la ciudad y reino de Valencia*, publicada entre 1845 i 1847. Encara que el seu discurs «provincialista» i crític amb l'Estat centralista dels moderats, elaborat a partir d'eixos anys, sempre va estar en tensió amb les conviccions de l'elit conservadora de la ciutat, Vicent Boix va consolidar una posició acadèmica i cultural respectable durant les dècades centrals del segle, que és el que, en definitiva, li va donar capacitat d'influència sobre la generació de joves poetes «renaixentistes».

² R. WILLIAMS, *Cultura i societat*, Barcelona, Laia, 1974, p. 67.

³ Vegeu J. R. SEGARRA, «Vicent Boix i el discurs provincialista valencià durant el segle XIX», *Plecs d'Història Local*, 107 (octubre 2003) (*L'Avenç*, 284), pp.1682-1685, i J. R. SEGARRA, «Provincialisme i política progressista durant el segle XIX: el cas de Vicent Boix», dins *Sense memòria no hi ha futur. Actes de les III Jornades de Joves Historiadors i Historiadors de la Universitat de Barcelona, Museu d'Història de Catalunya, 13, 14 i 15 de març de 2003*, Barcelona-Catarroja, Afers, 2005, pp. 107-112. Sobre la figura de Víctor Balaguer vegeu J. PALOMAS, *Víctor Balaguer. Renaixença, Revolució i Progrés*, Vilanova i la Geltrú, El Cep i la Nansa, 2004.

Boix fou autor d'una obra considerablement extensa; va freqüentar tots els camps del que es coneixia com a belles arts, des de la literatura i la història fins a la poesia, passant per l'article de costums o la crítica literària. Entre les seues obres de caràcter històric destaquen la *Historia de la ciudad y reino de Valencia* (tres volums, 1845-47), *Apuntes históricos sobre los Fueros del antiguo Reino de Valencia* (1855), el seu llibre sobre Xàtiva (1857) o les tres novel·les històriques de tema valencià: *El Encubierto de Valencia* (1852, afegida una segona part el 1859), *La Campana de la Unión* (1866) i *Omm-al-Quiram o la expulsión de los moriscos* (1867), que van conèixer entre el públic local un èxit gens menyspreable, i que van ser reeditades com a fulletons fins al primer terç del segle XX.⁴

Així mateix, la implicació de Vicent Boix en els àmbits de sociabilitat intel·lectual i en les institucions acadèmiques de la València vuitcentista fou completa. Des de 1847 entrà a formar part del cos docent de la Universitat, membre de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles i de la Reial Societat Econòmica d'Amics del País de València, cronista oficial de la ciutat de València des de 1848. Així mateix, Boix fou director o col·laborador directe en la redacció de la majoria de les revistes culturals valencianes entre 1845 i 1868. Cal tenir present, a més a més, les seues iniciatives pedagògiques i de beneficència pública, sense anar més lluny fou director de l'Institut de Segona Ensenyança de la ciutat durant els anys del Sexenni Democràtic i fins a 1877.⁵ El 1879 fou president honorari de la societat regionalista Lo Rat-Penat, digna cloenda a la seua trajectòria com a autor i activista cultural.

És realment difícil apropar-se a la cultura valenciana del vuit-cents sense fer referència al paper central de Vicent Boix i a la seua obra. Això no obstant, eixe protagonisme en la cultura valenciana postrevolucionària no el tenia garantit de bestreta sinó que fou el resultat d'un complex procés d'ajustaments culturals i desplaçaments polítics que es va produir en un curt període de temps, que va de 1842-43 fins a 1847-48. Un procés en el curs del qual Boix es va

⁴ Vegeu R. BLASCO, *La novel·la romàntica al País Valencià*, Barcelona, Curial, 1993, p. 84.

⁵ A. MARTÍNEZ BONAFÉ, *Ensenyament, burgesia i liberalisme: l'ensenyament secundari en els orígens del País Valencià contemporani*, València, Diputació Provincial de València, 1985.

construir una identitat com a home de lletres que fes creïble la seua funció de literat en el nou ordre postrevolucionari. En el cas que ens ocupa, eixa imatge de l'home de lletres vuitcentista implicava una negociació cultural amb el passat immediat profundament trasbalsat per les lluites polítiques.

En efecte, el protagonisme polític de Vicent Boix durant els anys de la revolució liberal no li atorgaven la confiança necessària de la nova elit moderada sinó més aviat al contrari. El jove Boix s'havia exclausturat de l'orde dels escolapis el 1837 on era conegut com a poeta inspirat d'un romanticisme desolat no exempt de components herètics.⁶ Fora del claustre va guanyar celebritat com a «poeta milicià» en els anys de la guerra civil amb unes composicions poètiques en què, per cert, no s'hi aprecia ni rastre del llenguatge «provincialista» que després li donaria celebritat sinó que els referents habituals són els mites de liberalisme revolucionari, des dels comuners castellans fins al general Lacy.⁷ Des de finals de 1839, després d'un viatge per Europa com a secretari del Marqués de Belliscas, Vicent Boix va ocupar càrrecs en un àmbit municipal políticament eixamplat per la vigència de la Llei d'Ajuntaments de 1823. La seua trajectòria política va seguir un desplaçament des de dins del progressisme cap a postures clarament demorepublicanes i el seu nom va estar al mig de la polèmica en diverses ocasions. De 1840-41 és la seua obra teatral *Una noche de revolución*, de la qual només sabem que fou estrenada amb èxit i immediatament prohibida «*porque daba demasiadas alas al pueblo*».⁸ Un altre dels episodis més sonats de la seua joventut es produí el desembre de 1841 durant el banquet celebrat per festejar la victòria electoral dels demòcrates valencians, aleshores Vicent Boix va pronunciar el brindis més agosarat de la reunió: «*Para que el gobierno conozca que no son veintisiete descamisados los que influyen en la suerte del pueblo. Para que el siglo*

⁶ Es tracta especialment del seu llibre de poemes *El amor en el claustro, o Eduardo y Eloisa. Cartas eroticas*, València, J. Talamantes, 1838.

⁷ Per exemple, la *Improvisación* que va compondre mentre comandava una columna de milicians pels pobles de la Serranía evocava Lacy i Padilla i es clou amb un contundent «*Prez y honor a la inmortal Castilla*», *Diario Mercantil de Valencia*, 27 d'octubre de 1841.

⁸ Citat a F. PEYROU, *El republicanismo popular en España, 1840-1843*, Cadis, Publicaciones de la Universidad de Cádiz, 2002, p. 58. La notícia també és referida per E. ORTEGA, *Vicent Boix*, València, Ed. Alfons el Magànim, 1987, p. 103.

precipite la revolución de los tronos».⁹ Aquestes paraules van provocar l'escàndol i la indignació de la premsa esparterista local en un clima d'extrema crispació política. En uns moments, a més a més, en els quals es desencadenà una onada de violència contra els demòcrates valencians amb assalts als periòdics, amenaces de mort i, fins i tot, l'assassinat selectiu d'algun dirigent republicà.¹⁰

L'experiència traumàtica durant els primers anys de la regència d'Espartero està en la base de la reflexió que es va encetar entre molts joves literats sobre la necessitat d'estabilitzar la política liberal al preu que fos. Carolina Tarrazona ha estudiat com, al voltant del *Diario Mercantil de Valencia* durant aquests mateixos anys, va anar prenent forma un discurs liberal decididament elitista i, al mateix temps, integrador.¹¹ El llenguatge d'aquest projecte «conciliador» plantejava la lluita política entre partits com un accident i, fins i tot, com una patologia que havia de resoldre's en una unitat major pel «bé comú». Aquest projecte descansava sobre un discurs moral i patriòtic que cregué trobar el seu moment en l'alçament antiesparterista de juny de 1843. Aquesta conjuntura va coalitzar els moderats, bona part de les faccions del progressisme i els republicans que, com Boix, havien sentit el vertigen de la revolució.

Aproximadament a partir de mitjan 1842 Vicent Boix va cremar etapes molt ràpidament i com altres republicans moderats estava cada vegada més decidit a l'acord amb els conservadors.¹² El discurs sentimental i patriòtic va contribuir a l'entesa d'un sector del republicanisme valencià i una nova generació de joves moderats que compartien espais de sociabilitat intel·lectual i un mateix llenguatge cultural i estètic. En aquest context, la cultura va funcionar com a nexa d'unió entre els joves lletraferits que feien

⁹ *Diario Mercantil de Valencia*, 8 de desembre de 1841.

¹⁰ F. RODRÍGUEZ SERRES, *Vida política valenciana durante el periodo de la regencia de Espartero*, València, Universitat de València, 1985 (tesi de llicenciatura inèdita), pp. 103-105. Els assalts a la redacció del periòdic *El Fiscal* són referits per Boix, *Historia de la ciudad y reino de Valencia*, València, Imprenta de Benito Monfort, 1847, volum III, p. 493.

¹¹ C. TARRAZONA, *La utopía de un liberalismo postrevolucionario. El conservadurismo conciliador valenciano, 1843-1854*, València, PUUV, 2002.

¹² F. RODRÍGUEZ SERRES, *Vida política valenciana durante el periodo de la regencia de Espartero*, op. cit., pp. 167 i ss.

causa comuna contra el règim esparterista encara que, com veurem, políticament eixa companyonia es va revelar més aviat precària. A principis de 1843 Vicent Boix va publicar *Las horas de silencio*, un volum de reflexions intimistes que s'obria amb un pròleg signat conjuntament per un moderat com Pedro Sabater i un conspicu republicà com Juan de la Cruz Blasco. En aquest pròleg presentaven Boix com un poeta que, a pesar de la seua militància, «en la escuela política más avanzada [...], lejos de ostentarse en sus obras literarias como disolvente y materialista, preséntasenos como el partidario más ardiente del espiritualismo, y el amigo más firme de la humanidad». Els prologuistes no amagaven la filiació política de Boix però, sobretot, destacaven el caràcter espiritual i humanitari de l'obra com allò que la feia «recomendable, y digna por diversos títulos de ocupar a la juventud».¹³

Vicent Boix, en efecte, va participar molt activament en l'aixecament anitesparterista i va formar part, com a secretari, de la Junta de Salvament formada a València el juny de 1843. Anys després Boix descrivia el moviment contra el govern d'Espartero com «el estallido de las pasiones nobles y generosas aunadas contra las pasiones mezquinas y vengativas».¹⁴ Sembla evident que en aquella entesa conviuen sensibilitats i expectatives molt diferents. En el cas del nostre autor la seua aposta per l'entesa amb els moderats era el resultat d'una reflexió personal madurada en circumstàncies molt traumàtiques des de 1842. Allò que preocupava Boix era la definició de les condicions polítiques i culturals per a un nou liberalisme patrici que fos capaç d'integrar sectors socials mesocràtics a través de les «democràcies municipals», enteses com a cèl·lules bàsiques de la vida nacional regenerada. L'anhel que hi havia al centre de la seua reflexió era la possibilitat de reconstruir, a partir de la història, un patriotisme que donés un sentit ordenat a la participació pública en els espais locals i provincials. El seu recurs decidit a la història implicava una revisió a fons de la confiada disposició rupturista amb el passat del liberalisme revolucionari, el que el podia fer coincidir amb la sensibilitat moderada en auge. Així, la seua proposta com a membre de la Junta de Salvació el 1843 perquè la Capella

¹³ V. BOIX, *Horas de silencio*, València, Imprenta de López y compañía, 1843, pp. II-III.

¹⁴ V. BOIX, *Historia de la ciudad y reino de Valencia*, op. cit., p. 555.

dels Reis de l'antic Convent de Predicadors de la ciutat de València fos convertida en «*panteón provincial*» semblava convergent amb la suspensió de la venda de béns desamortitzats que havia decretat la mateixa Junta.¹⁵ Ara bé, l'ordre centralista i autoritari que ben aviat instaurarien els moderats havia d'obligar Boix a reorientar la seua reflexió en un sentit anticentralista i, a l'alçada, dels anys cinquanta, clarament progressista.

En efecte, quan pel desembre del mateix any es va formar el gabinet González Bravo la precària coalició que s'havia format entre republicans i moderats havia deixat de tenir sentit. L'estatalisme excloent dels moderats va significar una profunda frustració per a republicans d'ordre, com Vicent Boix, que havien dipositat les seues esperances i el seu futur polític en l'esperit de la coalició antiesparterista. La seua situació dins de la coalició sembla que es féu insostenible i un Boix decebut va haver de renunciar a tots els càrrecs que havia ocupat durant eixe curt període, a pesar —segons ell— de la bona voluntat d'alguns «joves» moderats.¹⁶ A final de 1843, per tant, Vicent Boix havia estat marginat dels llocs de poder polític; el seu passat radical aixecava suspicàcies entre la nova elit política.

A partir d'aleshores Boix no deixà de fer ús del seu capital cultural per tal de fer-se acceptar en el nou ordre. A partir de 1845 va entrar a formar part de la redacció de la principal publicació cultural de la València d'aleshores, la revista *El Fénix*, el director de la qual, Rafael de Carvajal, era un dels seus principals valedors entre el nou grup de poder. El 1847 va ingressar en el cos docent de la Universitat, encara que hagué d'esperar que el seu amic Mariano Roca de Togores fos nomenat ministre per poder rebre la credencial.¹⁷ Un any després, el 1848, fou nomenat per l'Ajuntament cronista oficial de la ciutat de València.¹⁸ Durant la dècada de 1840, per tant, Vicent Boix va aconseguir consolidar una posició central en el panorama cultural valencià. Veiem, doncs, com ho va aconseguir.

¹⁵ V. BOIX, *Memoria histórica de la apertura las capillas S. Vicente Ferrer y de los Reyes en el estinguido convento de Santo Domingo de Valencia*, València, Imprenta de J. De Orga, 1844, p. 6.

¹⁶ V. BOIX, *Historia de la ciudad y reino*, op. cit., p. 533.

¹⁷ F. DEHENT TRIGUEROS, «Vida de D. Vicente Boix» dins *Obras literarias selectas de Don Vicente Boix*, València, T. Llorente i cia, 1880, p. 37.

¹⁸ *Ibíd.*, p. 38.

En aquell procés de consolidació va tenir un paper molt important la seua obra *Historia de la ciudad y reino de Valencia*, que va publicar entre 1845 i 1847. En efecte, Boix va usar aquesta obra com una mena de carta de presentació que li permetés legitimar la seua posició en l'espai públic local postrevolucionari. L'octubre de 1844 «oferia» a l'Ajuntament moderat el llibre que encara estava en procés d'elaboració¹⁹ i, un mes després, escrivia a la Societat Econòmica d'Amics del País de València per tal que s'inclogués en el seu butlletí el prospecte de l'obra que, deia, «*he escrito bajo la protección del Exm. Ayuntamiento de esta capital*». ²⁰ Vicent Boix, per tant, no estalviava esforços per inscriure's en la cultura oficial del moment. Ara bé, més enllà de la seua capacitat per gestionar amb destresa el capital cultural de què disposava, si la *Historia de la ciudad y reino de Valencia* representà un pas fonamental en la consagració cultural de V. Boix va ser, sobretot, perquè fou l'ocasió que es donà a si mateix per explicar el seu passat i resituar-se respecte a la revolució.

Així doncs, cal remarcar que les raons que duïen Vicent Boix a l'elaboració d'aquesta obra eren, essencialment, polítiques. Segons explicava a la introducció, el primer i principal objecte de l'obra era posar de manifest «*[l]os extraordinarios y multiplicados acontecimientos de que ha sido teatro la capital del reino de Valencia, desde la invasión de los franceses en 1808 [...] hasta nuestros días*». És a dir, l'obra tractava de ser, preferentment, una història del procés revolucionari liberal a València. Una cosa que, segons l'autor, era especialment necessària, atès que «*desgraciadamente las pasiones políticas, llevadas á un extremo demasiado peligroso, han desfigurado también la verdad y oscurecido los hechos que han pasado entre nosotros*». Guiat per aquesta idea, «*creímos aumentar el interés de nuestro plan, recorriendo nuestros anales venerables y nuestros siglos heroicos para recopilar en una sola la historia general de Valencia, desde su fundación hasta llegar á la época precisa que más había llamado nuestra atención*». ²¹

¹⁹ *Ibídem.*, p. 36.

²⁰ Carta manuscrita del 6 de novembre de 1844 (Arxiu de la RSEAPV). El prospecte de l'obra va aparèixer al Butlletí de la Reial Societat d'Amics del País de València a finals de 1844; Arxiu de la RSEAPV: C. 113, VI (Varios), nº 5.

²¹ «Introducción» a Vicent BOIX, *Historia de la ciudad y reino de Valencia*, València, Imprenta de D. Benito Monfort, 1845, Volum I, pp. 4-5-

És a dir, que el propòsit d'elaborar una història completa de València des dels temps antics no era l'assumpte primer que l'havia dut a elaborar l'obra sinó fruit d'una decisió sobrevinguda.

Evidentment, donada la trajectòria política de Vicent Boix, fer una obra sobre els processos polítics contemporanis era una tasca compromesa i delicada. Però precisament d'això es tractava, de treure comptes amb un passat massa recent per ser obviat. Per això sol·licitava l'aquiescència dels lectors.

«Cuando recorran los recientes acontecimientos, en los que hemos tenido una pequeñísima parte, juzguen en conciencia y en la soledad de su estudio de nuestra veracidad y buena fe. Esto basta, en nuestro concepto, para tranquilizar á los que preocupados ó distantes del centro de los sucesos han creído nuestro nombre ligado al carro sangriento de la revolución, con una venda en los ojos y hollando al par de sus ruedas devastadoras, sin conciencia política y con el hacha de la destrucción en la mano, las instituciones, las leyes, las costumbres y la moralidad de esta nación respetable. Cualquiera que sea, sin embargo, el concepto que algunos hayan podido formar de nuestros principios, estamos persuadidos que cambiará a medida que se lea esta historia.»²²

Entre els esdeveniments històrics que marcaven la revolució a València, Boix intercalava una imatge d'ell mateix com a protagonista prudent i, massa sovint, mal interpretat. D'aquella manera, s'esforçava a explicar una trajectòria política que en la societat postrevolucionària devia alçar moltes suspicàcies.

Pel que ací ens interessa, la recepció crítica que va rebre l'obra és força significativa de les pressions que pesaven sobre l'autor. L'octubre de 1845, la revista *El Fénix* presentava el primer volum de la *Historia de la ciudad y reino de Valencia* com un símptoma de la nova època de pau i benestar que «a través de las mil vicisitudes que han pesado sobre España, parece quiere tomar carta de naturalización en nuestro suelo». Així, l'obra

²² *Ibídem*.

de Boix, en la mesura que contribuïa a la «història completa» de la nació, era un veritable «monumento para nuestra patria». Això no obstant, el ressenyador no deixava d'advertir: «Conocemos que á medida que se va acercando á nuestros tiempos se presentarán al autor graves dificultades, obstáculos sin cuento; empero no dudamos que el autor sabrá vencerlos, apreciando los sucesos con la misma filosofía y la misma verdad que los hasta ahora relatados.»²³

La redacció del tercer i últim volum estava sotmesa a una pressió indubtable, que sembla que arribà a retardar la seua publicació més del compte, fins al punt que va córrer la veu que l'edició de l'obra s'havia suspès. L'autor es veié obligat a desmentir aquell extrem mitjançant una nota en la qual explicava els factors que havien dificultat la culminació de l'obra.

*«El tomo tercero y último comprende unas épocas tan complicadas y sucesos tan oscuros, que ha sido preciso recoger con mucha dificultad los datos necesarios para poner en claro aquellos acontecimientos con la crítica e imparcialidad indispensables en esta clase de escritos, en los que desgraciadamente se puede afectar, aun sin querer, la susceptibilidad de muchas personas interesadas en la narración. Para evitar, pues, este compromiso, harto considerable, se ha dirigido el autor a varios sujetos, cuyo voto aprecia por su antigua posición política; debiendo, por consiguiente, producir este paso diferentes veces una detención grave en la publicación, con el único objeto de presentar la verdad histórica, sin herir descaradamente a los hombres.»*²⁴

Així doncs, en certa manera la part més important de l'obra fou el resultat d'una espècie de delicada negociació. Hi havia massa persones «interessades» a les quals un relat del procés revolucionari afectava i el

²³ *El Fénix*, 26 d'octubre de 1845.

²⁴ «Aviso importante», *El Fénix*, 21 de febrer de 1847. Idèntica advertència feia V. Boix quan iniciava el relat de la revolució dels anys trenta, *Historia de la ciudad y reino de Valencia*, Volum III, op. cit., pp. 247.

mateix Boix no n'era l'últim. No es tractava només d'adequar els fets al nou ordre social i polític: la «veritat històrica» mateixa era un terreny de disputa força inestable en el qual entrava en joc la legitimació de les noves jerarquies polítiques i socials.

És important assenyalar que, encara que durant molt de temps s'ha donat per descomptat, en la *Historia de la ciudad y reino de Valencia* no s'hi troba el relat «provincialista» sobre la decadència del poble valencià que faria cèlebre l'autor en els anys següents. El desenvolupament «provincialista» del pensament de Vicent Boix era una derivació possible d'alguns elements que ja hi eren en la seua reflexió dels anys 1840. Però eixe era un camí que encara havia de ser recorregut. Així, la història valenciana presentada als dos primers volums de l'obra és un relat més o menys convencional que no va més enllà de la síntesi erudita dels coneixements aportats pels cronistes del segle XVII i XVIII. L'originalitat d'aquesta obra no rau en la presentació del conjunt de la història valenciana, sinó en la crònica de la història recent que començava el 1808 i que, no debades, ocupa més de la meitat del total de l'obra. Sense anar més lluny, la *Historia de la ciudad y reino* ha estat una font secundària de consulta obligada per a l'anàlisi historiogràfica de la revolució liberal a la capital valenciana.

El procés revolucionari liberal és presentat per Boix com el resultat de la defensa indefugible de la llibertat i la independència de la pàtria, primer davant la invasió francesa i, després, contra la «facció» carlina. En el principi, per tant, al parer del nostre autor hi havia hagut un ideal patriòtic incontaminat que impulsà el poble a defensar la seua llibertat. «*Sin miras personales, sin ambición mezquina, el pueblo valenciano se lanzó en la revolución con una fe política que apenas concebimos en nuestros días, y los actos de sus primeros empujes llevan el sello de la unión, de la sinceridad y del más acrisolado patriotismo.*»²⁵

Això no obstant, eixe ideal primigeni es va veure frustrat quan la reacció absolutista de 1814 va malbaratar tant d'entusiasme patriòtic i consagrà «*el triunfo de una nueva facción*», que únicament buscava «*su ambición y el interés de que volviesen a aparecer antiguos abusos*».²⁶ Així

²⁵ V. BOIX, *Historia de la ciudad y reino de Valencia*, op. cit., Volum II, p. 134.

²⁶ V. BOIX, *Historia de la ciudad y reino de Valencia*, op. cit., Volum III, p. 309.

s'inaugurava un període nefast de lluites civils en el qual la causa dels patriotes, que al seu parer havia de ser una i única, es va dividir en «partits» enfrontats i excloents entre si. Una vegada posat en marxa tan irresponsablement, el procés revolucionari evoluciona com una força irresistible i destructiva que, en el seu desenvolupament, arrossega els individus (durant un temps, també el jove Vicent Boix). «*¿Pero quién puede contener el torrente —es lamentava Boix— cuando engrosado por las lluvias y aguas de los montes que le circuyen, se derrama por una y otra ribera, salva los jardines, destroza los campos, y hace oír sus roncós bramidos, que los ecos reproducen de una manera terrible?*». Ara bé, eixa manera de presentar la marxa de la revolució com una potència autògena i impersonal li estalviava la sempre desagradable tasca d'identificar culpables més enllà de despotisme i la «facció» carlina. «*¿Si la revolución de Valencia ofreció mucha sangre vertida con sentimiento, porque era sangre inocente, también presenta muy parecida a la venganza con que castigó aquellos crímenes la misma revolución!*».²⁷ Així, Boix presentava la revolució com un procés ja tancat, segellat en el seu propi desenvolupament autònom. Les tensions i conflictes que quedaren latents en la nova societat (i era evident que en quedaven) s'havien de dirimir mitjançant uns altres mecanismes. Qualsevol que excitara de nou les passions polítiques es faria responsable dels desordres i dels crims que la mobilització popular i tumultuària inevitablement comportava.

La *Historia de la ciudad y reino de Valencia* de Vicent Boix tracta d'aïllar un ideal de patriotisme recuperable en el nou context postrevolucionari. Però eixe ideal ja no pot fonamentar-se en la mobilització del poble, sinó que, ans al contrari, el nou orde es defineix contra tot allò que estimulava les «passions» polítiques. Així, el projecte cultural que Vicent Boix va desenvolupar a partir dels anys quaranta s'inscriu plenament en eixa nova cultura moralista i desmobilitzadora. Lliurat a eixe ideal patriòtic que transcendeix la revolució, Vicent Boix es disposa a rebre tots els honors que la seua societat reservava als que van saber (i van tenir la possibilitat) de reorientar el seu patriotisme en la direcció correcta.²⁸

²⁷ V. BOIX, *Historia de la ciudad y reino*, op. cit., Volum III, p. 134.

²⁸ El 5 de juny de 1848, l'Ajuntament de València designà Vicent Boix cronista oficial de la ciutat en «agraïment» per la *Historia de la ciudad y reino de Valencia*, que

Ara bé, a pesar de tot, en la *Historia de la ciudad y reino de Valencia* el relat de la revolució tampoc no tenia final feliç. Com a cloenda de l'obra, Boix narra —amb luxe de detalls— com, pel març de 1844, l'Ajuntament moderat rebia de mans de María Cristina, en nom de la reina, els títols de *Magnànima* i *Lleial* pel protagonisme de la capital valenciana en el moviment de juny de 1843. Un acte que tenia molt de desgreuge d'una ciutat que havia vist la sortida cap a l'exili de la mateixa Reina-Gobernadora el 1840 i havia rebut Espartero en honor de multituds. Però, en mig d'eixe quadre deliberadament idíl·lic que unia la dinastia amb les elits conservadores valencianes, Vicent Boix afegia aquest comentari que és simptomàtic de la seua pròpia frustració:

«Grata era a los hombres honrados, después de los sucesos referidos, la perspectiva que por doquier ofrecía la juventud española, persuadidos de que había ya llegado el caso de condenar los pasados resentimientos, alimentados únicamente por los viejos apóstoles de los partidos beligerantes. Pero engañáronse las esperanzas más fundadas: los jóvenes tuvieron que ceder sus laureles, sus ilusiones y su porvenir por entonces a los antiguos sectarios, y España volvió a correr desbordada por la misma senda que seguía desde el año 1834.»²⁹

Les esperances d'aquests joves patriotes es veien frustrades una vegada més. L'esperança en la dissolució dels interessos egoistes i les passions desorganitzadores en un bé comú ensopogava amb la deriva estatalista que unilateralment havien seguit els moderats. La partença revolucionària de la nova societat projectava una ombra amenaçant sobre les posicions assolides i deixava en peu una sèrie de tensions, més o menys soterrades, que la deriva autoritària del moderantisme en el poder no va permetre negociar. És en aquest sentit que cal entendre la frustració de liberals d'ordre, com Vicent Boix, que després d'haver revisat a fons els

només dos dies abans Boix havia «ofert» a la corporació municipal, vegeu L. ROBLES, «Vicente Boix, historiador y académico», *Archivo de Arte Valenciano*, 1981, p. 22.

²⁹ V. BOIX, *Historia de la ciudad y reino de Valencia*, op. cit., Volum III, p. 564.

seus plantejaments polítics havien dipositat les seues expectatives polítiques en el moviment de 1843. Un desengany que, des del meu punt de vista, està al darrere de la deriva «provincialista» que aleshores encetarien alguns elements que, com Vicent Boix, procedien del magma progressista i radical que, durant la dècada de 1840, es trobava derrotat i fragmentat. Però eixa és una altra història.